

Становище

*от доц. д-р. Даниел Михайлов Смилов по конкурс за академична длъжност
“професор” по професионално направление 3.1. Социология, антропология и
науки за културата (Социология - Социология на властта), обявен в ДВ
бр.65 / 28.07.2023 г.*

Конкурсът, обявен от СУ „Св. Климент Охридски“, е за академичната длъжност „професор“ по социология на властта. Единствен кандидат е доц. д-р. Милена Якимова. Настоящото становище прави обзор на представените от публикации за конкурса, както и на съобразеността на кандидатурата ѝ със законовите изисквания за длъжността “професор”.

Доц. Якимова е изявен социолог, който е участвал в множество иновативни и приноси научни проекти, които са от голямо значение за българската публична сфера. През последните години особено внимание заслужават нейните изследвания, свързани с пропагандата и руското влияние у нас. Работата на доц. Якимова е изключително задълбочена, съчетаваща много сериозно теоретично познание с усет към практически проблеми. Емпиричните ѝ изследвания са с много добре разработена методология, което води до солидни и интелектуално интригуващи резултати.

Документите, представени от доцент Якимова за конкурса, демонстрират, че тя отговаря на абсолютно всички формални критерии за заемане на длъжността „професор“. Представените публикации са по темата на конкурса и съдържат сериозни приноси към изучаването на социологията и по-специално социологията на властта. Необходимият брой публикации, отговарящи на изискванията на закона, са налице. Същото се отнася за цитиранията на трудове на доц. Якимова и бройката на защитилите ѝ

докторанти. Дългогодишната преподавателска работа на доц. Якимова в катедра „Социология“ е също на висота.

В съдържателно отношение в това становище аз ще се спра по-подробно на основната монография, представена от доц. Милена Якимова - „Страх и Пропаганда“, Изток-Запад“, 2022 г. Монографията е изцяло по темата на конкурса и засяга проблематика от ключово значение за упражняването на властта в България и възприятията на гражданите за властта. Монографията съдържа 238 страници и е разгърната в пет глави. Научният апарат, който доц. Якимова използва, отговаря на академичните стандарти. Освен това книгата е написана увлекателно и с изразена гражданска позиция, без това да води до намаляване на научната ѝ стойност.

В първа глава на труда доц. Милена Якимова разглежда различните утвърдени теории за пропагандата, като се спира по-обстойно на работата Харолд Ласуел и Жак Елюл. Анализът на доц. Якимова е много полезен, защото той въвежда прецизни дефиниции на разглеждания феномен – пропагандата – както и разграничения със свързани феномени като дезинформацията и идеологията. В рамките на дискусиата става ясно, че пропагандата е различна от идеологията по множество белези, като например изместването на фокуса от рационална кохерентност към емоции. Пропагандата като цяло е опит за повлияване на поведението на хората и тя може да използва рационални аргументи само и единствено, ако това би било ефективно в определена ситуация. Идеологията все пак има претенцията да влияе на поведението на хората основно чрез аргументи. Също важна е дистинкцията между пропаганда и дезинформация и лъжа: очевидно става дума за свързани понятия, които обаче не се припокриват дотолкова, доколкото добрата пропаганда обикновено изисква някаква доза истина в себе си за достоверност.

Много интересен е въпросът доколко пропагандата е просто страничен ефект и необходимо развитие в едно модерно, плуралистично и достатъчно сложно общество. В общуването с големи маси хора очевидно има

необходимост от комуникационни техники, които да насочват поведението на хората към определени цели. От тази гледна точка инструментите на пропагандата теоретично биха могли да се използват и за легитимни и оправдани цели, което води до дебата за „бяла“ и „черна“ пропаганда. Доц. Якимова застъпва по-скоро тезата, че суспендирането на критическите способности на публиката, което пропагандата изисква, като цяло я прави неприемлив инструмент в едно демократично съвременно общество. В него летвата трябва да бъде вдигната по-високо и социалната координация да не се постига чрез инструменти на пряка манипулация на общественото мнение. Но въпросът за инструменталната полезност на пропагандните техники в голяма степен остава открит.

На базата на теории на автори като Ласуел и Елюл, доц. Якимова поставя проблематиката и в съвременния контекст на възхода на политическия популизъм. Стъпвайки на тезите на Шантал Муф и Ернесто Лакло доц. Якимова отбелязва тенденцията съвременната политика да се възприема като агонистично противопоставяне между политически опоненти, споровете между които не могат да получат чисто рационално разрешение. Дори и да не сме съгласни с подхода на Муф към политиката, който тя взимаша от Карл Шмит, дори да възприемем по-широко споделяния възглед за популизма на Кас Муде, според който популизмът е минималистична идеология, пак би трябвало да се отбележи неговата изключителна пригодност да бъде основа на масова пропаганда. Опростенчески тези за примата на народната воля и корумпираността на политическия елит лесно могат да се превърнат в „опорни точки“ на масови медийни и комуникационни кампании.

От глава втора нататък монографията на доц. Якимова всъщност емпирично демонстрира как подобни тези са били пропагандистки налагани в България през последните десет години. Глава втора се фокусира върху антилибералната пропаганда в България в периода 2013-2018 г. Изследването, на което главата стъпва, съдържа контент-анализ и кодиране на публикациите в 20 печатни и онлайн издания, на базата на

които се изработват ключови думи, които след това се проверяват в 3080 информационни сайта и блога чрез системата „Сенсика“.

Изследването е методологически солидно и то обрисова добре картината на антилибералната пропаганда в България като проследява и нейната времева динамика. Изследването прави типология на медийните източници с оглед на пропагандните им функции. Картината, която се получава, е пределно ясна: тиражират се масово послания за слабостта на Европа, силата на Русия, продажността на българските и европейските управляващи елити, НПО-та и т.н.

Приносите на това изследване са в две посоки: от една страна то демонстрира обема на пропагандните послания, който е впечатляващ. Второ, то демонстрира връзката между динамиката в обемите на пропагандата и ключови събития в международната политика, свързани с Русия – като анексията на Крим, например (стр. 63).

Интерпретацията на тези емпирични факти насочва към тясната връзка между пропагандата у нас и политическият календар на Русия. Главата е изключително информативна, защото тя прави преглед на различни медии, които най-масова тиражират свързани с Русия пропагандни тези. Накрая главата завършва с полезно обобщение на картината на света според популистката пропаганда: налагането на специфично разбиране за „суверенитет“, за „народ“, който е носител на дълбоки ценности, които обаче имат нужда от авторитарен лидер за защита, както и идеята за предопределеност на историята, в която Западът като цяло е обречен. На базата на тази схема се конструират и дистинкции приятел-враг, както и герой-предател и се налагат на български и европейски политици и граждански организации и активисти.

Трета глава на монографията съдържа друго емпирично изследване, което се фокусира върху журналистите в България. То стъпва на 13 полуструктурирани интервюта със журналисти. Целта на изследването е да представи саморазбирането на професията на понятия за

„добросъвестност“, „професионализъм“, „перипетиите пред свободното слово“ и др. Идеята на изследването е да проследи процесите, които водят до навлизането на пропагандни практики в медиите. Изследването е ценно с това, че разкрива „вътрешната гледна точка“ към проблематиката и се спира на схемите на рационализация на поведението на актьорите от самите тях. В хода на дискусиата се разкриват и някои от обективните фактори, способстващи за навлизане на пропагандни практики, като свиващият се пазар и достъпността и ниската цена на пропагандната информация.

Глава четвърта на монографията изяснява друго ключово понятие от нейното заглавие: „страха“ и свързаната с него „тревожност“ като двигатели за постигане на пропаганден ефект. Главата е полезна с това, че прави теоретичен обзор на различни теории, които изясняват пропагандната полезност на създаването на страх и тревожност. Тази глава всъщност е подготовка за глава пета, в която на базата на 19 полуструктурирани интервюта се прави анализ на „тревожностите“ на три възрастови групи в градските населени места в България. Изследват се фигури на страха като „бежанци“, „война“ и „намеса в българските работи“.

Монографията завършва без заключение, което е жалко и е една от малкото ѝ слабости. Все пак във финалния текст са изведени важни обобщения от изследването. Авторът твърди, че изследваната пропаганда насъсква чувството за онеправданост в озлобление и нарича озлоблението справедливост, като същевременно грижливо култивира вярата, че да се действа е безсмислено (стр. 225)

Като цяло монографията е плътно и кохерентно изследване, което навлиза дълбоко в тематиката за пропагандата и страха като неин важен ресурс. Текстът е теоретично добре обоснован и емпиричните изследвания са методологически солидни и с приносни резултати. В бъдещата работа на автора би било препоръчително да има сравнителен анализ с други пропагандни ситуации (времеви и по отношение на други държави), които

да открият още по-точно какво е новото и специфичното за съвременната популистка пропаганда и нейната българска разновидност.

Освен монографията, доц. Якимова е приложила и множество други публикации, като текстове за конкурса. Както беше вече казано, всички от тях са по въпроси, свързани достатъчно тясно със социологията на властта. Без да влизам в детайлен анализ на тези публикации, бих споменал някои от тях, като например Якимова, М. 2022. *Как ние, лаиците, говорим за националната си история. Националният разказ, витрините на културното наследство и мистиката на далечното минало*, Критика и хуманизъм, том: 56, брой:1. В нея се изследват идеологизациите на националната история в контекста на модерното българско общество: тези идеологизации, разбира се, се пречупват и през медийна пропаганда от определени политически субекти. Темата за страха доц. Якимова развива и в следния научен текст Iakimova, M. 2018. *Propaganda Clichés, Fear-Mongering and Resentment in Bulgarian Society, 2016–2017*, CAS Working Paper Series, no.10, pp.1-33 15 10B, 11, 16.

Популистката пропаганда е обект на отделно изследване от автора в Iakimova, M. 2018. *Populist Propaganda in a Context of Social Solitude, Critique and Humanism*, том:49, брой:1, 2018, pp.:293-312 15 10B, 11, 16 (което е преведено и издадено в български вариант: Якимова, М. 2017. Популистка пропаганда в контекста на социална самота, Критика и хуманизъм, том:47, брой:1, 2017.)

От особена важност са и множеството изследвания на руската пропаганда в България, които доц. Якимова провежда с екипа на проф. Димитър Вацов. Важна публикация на базата на тези изследвания е Iakimova, M., D. Vatsov. 2018. *Co-opting Discontent: Bulgarian Populism. Local Interests and Russian Propaganda*, Critique and Humanism, vol.:49, no.:1, 2018, стр.:233-248 5 10B, 11, 16; Iakimova, M., D. Vatsov. 2017. *Co-opting Discontent: Russian Propaganda in the Bulgarian Media*, Eurozine, October 18,

2017 5 10B, 11, 16;

Този кратък съдържателен обзор на трудовете на доц. Якимова демонстрира, че тя не само отговаря формално на условията за академичната длъжност „професор“, но тя е и установен учен с много сериозни теоретични и емпирични приноси в областта на социологическото изучаване на властта. Нейната работа демонстрира точен баланс между абстрактна теория и емпирична вграденост на изследванията. Проучванията са в изключително социална и политически сензитивна сфера и тя успява съвсем професионално да удържа академичните стандарти в тяхното провеждане.

На базата на представената документация и най-вече на базата на цялостното ми познаване на академичната дейност на доц. Якимова, убедено подкрепям назначаването ѝ за професор в Софийски университет.

19 декември, 2023 г.

София